

ELS OFICIS DE BLANQUER I ASSAONADOR A CATALUNYA DURANT ELS SEGLES MODERNS¹

JOSEP M. TORRAS I RIBÉ

ELS OFICIS DE LA PELL, UNA ACTIVITAT INDUSTRIAL POC DIFERENCIADA

Una característica definidora dels oficis de la pell respecte a moltes d'altres activitats pre-industrials seria el manteniment, durant segles, d'un caràcter extremadament rudimentari i indiferenciat en moltes de les seves especialitats. Així, mentre que en la indústria tèxtil, per exemple, les diverses operacions de l'ofici —filat, cardat, tenyit, teixit, acabat, etc.— no solament tenien unes tècniques i un utilatge específics, sinó que en la majoria dels casos donaren lloc a una estructura gremial diversa i perfectament delimitada en les seves funcions corporatives.² En canvi, els oficis de la pell mostraven des dels seus orígens una similitud considerable, i encara sovint un notable encavalcament entre ells, ja que en rigor fos quin fos l'article final —des de les sabates, guants i altres objectes de vestir als productes d'ús industrial— totes les especialitats partien d'unes operacions comunes: l'escorxat de l'animal i l'adobat de les pells o cuiros, per convertir-los en la primera matèria bàsica de cada especialitat, la utilització de la qual resultava inexcusable per a la confecció del producte acabat.

Això explicaria que en els segles medievals, per exemple, apareguin documentats a moltes poblacions catalanes els anomenats «sabaters blanquers» o «sabaters pellaires», denominació que designaria els sabaters que executaven tot el procés industrial de la pell per ells mateixos, des de l'adobat dels cuiros a la fabricació de les sabates, i a la venda directa al públic del producte acabat.³ A Vic, des del segle XIV els «sabaters blanquers» tenien les seves adoberies i calciners instal·lats a la ribera del riu Mèder, prop del pont romànic de Queralt.⁴ A Girona, els sabaters també s'adobaven les pells ells mateixos, i tenien instal·lades les adoberies a la riba del riu Galligants.⁵ A Reus, la confusió entre el treball dels blanquers i sabaters apareix reflectida en les

1. El text d'aquest article fou presentat com a conferència inaugural del curs acadèmic de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (IEC) de l'any 1992. La versió original ha estat considerablement ampliada i s'ha dotat del corresponent aparell crític.

2. Pere MOLAS I RIBALTA, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Barcelona, Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970, p. 345-349.

3. JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, *Curtidores y tenerías en Cataluña: organización de un oficio pre-industrial (siglos XIV-XX)*, Vic, Colomer Munmany, 1991, p. 13-14, 50-54 i 305-307.

4. RAMON GENÍS BAYÉS, *El ram de la pell a Vich*, Vic, Patronato de Estudios Ausonenses, 1959, p. 48 i 53. ANTONIO PLADEVALL FONT, *Una familia de mercaderes de pieles en Vich a finales del siglo XIV*, Vic, Colomer Munmany, 1972, p. 37-39.

5. CHRISTIAN GUILLERÉ, «Els oficis en la Girona del segle XIV» a *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l'època pre-industrial*, Girona, Ajuntament de Girona, 1984, p. 14.

ordenances del *Llibre de la Cadena*.⁶ A Montblanc, els blanquers, pellaires i guanters apareixen en la documentació com a professions equivalents⁷ i, a Granollers, la confraria de Sant Marc agrupava encara durant el segle XVI els blanquers i assaonadors, i genèricament «tots aquells que facin adobar cuiram».⁸

També a Barcelona, tot i que des de l'any 1079 existeix constància documental de la implantació a la ciutat de diversos oficis de la pell (blanquers, pellicers, etc.),⁹ en canvi, fins al segle XV mostraven un grau considerable de confusió entre ells, palesada en el contingut de les diverses ordenacions de l'època. En el privilegi atorgat l'any 1401 pel rei Martí l'Humà, per exemple, les seves prescripcions es feien extensives a «tots aquells qui usaran del dit offici, així com són blanquès, albadinés, pergaminés e aludés», i el caràcter indiferenciat d'aquests oficis serà mantingut en les ordenances posteriors: en una reforma de l'any 1407 es regulava conjuntament el treball dels oficis d'albadiner, blanquer e pergaminer, e tota altra persona qui us del offici de blanqueria; l'any 1425 les ordenances es feien extensives a «tots e sengles blanquers, pergaminers, aluders, e altres qualsevol persones qui usen del dit offici de blanqueria [...] o altre qualsevol persona qui adob o faça adobar cuyram»; i encara l'any 1508, en regular el treball de la pell, es consideraven conjuntament les operacions executades per «los oficis de blanquers, assahonadors y sabaters de la dita ciutat, lo exercici dels quals diversificadament és en maneig de cuyram boví».¹⁰

En els segles posteriors assistim arreu de les poblacions de Catalunya a un procés contradictori de concentracions i separacions dels oficis de la pell —molt especialment entre els blanquers i assaonadors—, sense cap lògica atribuïble a les exigències de les diverses operacions industrials, sinó més aviat impulsada per interessos econòmics que s'encobrien en les particularitats i el rigorisme de les respectives ordenances gremials.¹¹ Així, per exemple, mentre que a Manresa culminava l'any 1553 un procés de concertació dels oficis de blanquer i assaonador, que conduí a la seva unificació en un mateix gremi, amb ordenances comunes per als dos oficis,¹² a Vic assistim durant els segles moderns a unes relacions extraordinàriament conflictives entre blanquers i assaonadors, amb unificacions i separacions diverses,¹³ mentre que a Reus s'establia a mitjan segle XVIII una concòrdia entre els representants dels dos oficis:

6. JOSEP M. GUID I SUGRANYES, *El «Llibre de la Cadena» de Reus*, Reus, Associació de Estudios Reusenses, 1963, II, p. 35. LLUÏSA VILASECA BORRÀS, *El gremi de blanquers i assaonadors de Reus*, Reus, Associació de Estudios Reusenses, 1954, p. 149.

7. JOSEP MARIA TOMÀS GRAU I PUJOL, *La indústria tradicional de Montblanc i la Conca en el segle XVIII*, Montblanc, Imp. Requesens, 1989, p. 156.

8. JAUME DANTÍ I RIU, *Granollers i comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica*, Granollers, Montblanc-Martín Ed., 1981, p. 72-73.

9. PIERRE BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*, Barcelona, Edicions 62, 1979, II, p. 289-290.

10. AHCB, *Fons Gremial*, lligall 35-16, f. 54v; lligall 35-90, f. 2 i 10; lligall 35-62, f. 1. MHCB, *Gremis*, n. 434, f. 2v. FRANCISCO DE BOFARULL Y SANS, *Gremios y cofradías de la antigua Corona de Aragón*, Barcelona, Tipografía L. Benaiges, 1910, II, p. 209-213 i 248-254. MARGARIDA TINTÓ I SALA, *Els gremis a la Barcelona medieval*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1978, p. 18.

11. JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, «Ofici d'adobar pells», *L'Avenç*, núm. 74 (Barcelona, 1984), p. 18. PÈRE MOLAS I RIBALTA, *Economia i societat al segle XVIII*, Barcelona, Edicions La Paraula Viva, 1975, p. 57.

12. JOAQUIM SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, Manresa, Imp. Sant Josep, 1923, p. 39-42.

13. GENÍS, *El ram de la pell*, p. 147, 150, 158, 328 i 337; un esquema exhaustiu d'aquest procés de successives unions i separacions gremials, p. 61.

«sobre la qüestió hi avia entre blanquers y assaunadors, de si los blanquers poden fer de assaunadors, y [...] los assaunadors de blanquers, fou deliberat y resolt de que no se fes novedat, y se estiguessen ab la llibertat que el present, de fer tant uns com altres de dits dos oficis y totes feynes de aquells».¹⁴

LES INDÚSTRIES DE LA PELL EN LA GEOGRAFIA URBANA

Existeix una àmplia coincidència entre els diversos autors a associar la distribució urbana dels oficis de la pell amb determinats barris i carrers de les nostres poblacions. Resulta freqüent constatar per mitjà de la toponímia urbana l'existència de denominacions de carrers o places de les «adoberies», dels «blanquers», dels «assaonadors», dels «corretgers», de la «sabateria», etc., noms convertits en molts casos en paleotopònims, que serveixen simplement de recordatori de l'anterior implantació de determinats oficis de la pell en aquells indrets.¹⁵ Aquesta associació econòmic-urbanística venia determinada, en la majoria dels casos, per la utilització obligada dels blanquers, assaonadors i altres oficis de la pell d'una gran quantitat d'aigua en els seus treballs, especialment en les operacions denominades de «ribera», és a dir, fonamentalment, el remull, pelat i escarnat dels cuiros, tasques prèvies a l'adobat pròpiament dit, que tradicionalment s'havien realitzat a les vores dels rius, torrents, recs o altres cursos d'aigua, d'on provindria precisament l'arrel etimològica de «treballs de ribera» amb què eren conegudes genèricament aquestes operacions.¹⁶

Atenent aquesta dependència respecte a la utilització de l'aigua en els processos de producció, a moltes poblacions de Catalunya els oficis de la pell tendiren a concentrar-se en unes zones perfectament acotades dels nuclis urbans. L'atracció de les aigües del riu Fluvià condicionà, per exemple, la concentració de les adoberies d'Olot en el raval de «Cap de Pont».¹⁷ A Montblanc, els blanquers utilitaven les aigües del rec del barri del «Pont Vell», situat a la ribera del riu Francolí.¹⁸ A Igualada, les adoberies s'implantaren al costat del rec del Molí de l'Abadia, que prenia les aigües

14. VILASECA, *El gremi de blanquers*, p. 29.

15. David GONZALO MAESO, *La piel en las lenguas y las literaturas iberopenninsulares del Medioevo*, Vic, Colomer Munmany, 1975-1976, II, p. 50. Georges DUBY (dir.), *Histoire de la France urbaine*, Paris, Éditions du Seuil, 1980, II, p. 124. Yves BAREL, *La ciudad medieval. Sistema social, sistema urbano*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1981, p. 621-623. N. J. G. POUNDS, *Historia económica de la Europa medieval*, Barcelona, Editorial Crítica, 1981, p. 373. Pau VILA, *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia*, Barcelona, Edicions Curial, 1979, p. 326. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «La curtició de picles en Catalunya (II). Los procesos de la curtición antes de la mecanización de la industria», *Gremi de Pelleters de Catalunya. Butlletí informatiu*, núm. 35 (Barcelona, 1987), p. 25-26.

16. Luís BASAS VINYAS, «Algunas consideraciones sobre las operaciones llamadas de "Ribera", *Boletín de la Asociación Química Española de la Industria del Cuero*, núm. 8 (Barcelona, 1952), p. 80-103. Josep M. TORRAS I RIBÉ, «La "Ribera", condicionant geogràfic de l'ofici de blanquer», *La Veu de l'Anoia* (Igualada, 23 d'agost de 1991), p. 36-37.

17. Francisco de ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Barcelona, Edicions Curial, 1973, p. 77. Antoni NOGUERA, *La comarca d'Olot*, Barcelona, Editorial Barcino, 1969, I, p. 77-81.

18. Ll. PARÍS I BOU, «El creixement del Montblanc medieval i un fogatge de finals del segle XIV», *Aplec de Treballs*, núm. 1 (Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1978), p. 145-152, especialment p. 147. Josep M. PORTA I BALANYÀ, *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVII. Economia, urbanisme i societat segons la documentació cadastral*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1986, p. 81, 92, 108, 174, 179, 187 i mapa desplegable. GRAU, *La indústria tradicional de Montblanc*, p. 155, 156, 158-160.

del riu Anoia.¹⁹ El barri blanquer de les «Clotes» de Vic sorgí sota l'estímul de l'aprofitament de les aigües del riu Mèder.²⁰

Mereixeria una menció especial l'àrea d'implantació dels oficis de la pell de Barcelona, perquè en aquest cas, com és prou sabut, la denominació de «ribera» no afectava històricament només l'ofici de blanquer, sinó que corresponia a tot un raval situat a l'antic «burgus» de la ciutat, en les anomenades Vila Nova del Mercadal i de Sant Cugat, on trobem implantades des dels segles medievals tot un conjunt d'activitats relacionades amb la utilització de les aigües del rec o torrent del Merdançar i del rec Comtal, fins a convertir aquesta àrea en un dels principals motors econòmics de la ciutat.²¹ En l'especialització industrial de la zona es pot advertir un considerable gradualisme en la utilització de les aigües del rec, des de la resclosa del riu Besós fins a la seva desembocadura al mar, gradualisme que caldria relacionar tant amb la manera d'utilitzar les aigües —motriu, de regatges o d'ús directe en els processos industrials—, com amb el grau de contaminació que es desprenia del treball dels diversos oficis. A partir de la seva capçalera, a la resclosa de Montcada, les aigües del rec Comtal eren utilitzades per regar els horts de Sant Andreu del Palomar i Sant Martí de Provençals; més avall hi havia instal·lats des de l'època medieval els molins fariners de la ciutat; immediatament inferiors trobem altres instal·lacions molineres, com la sal, la pólvora, l'encunyament de moneda i diversos molins drapers (de Montcada, del Portal Nou, de Sant Pere, del Mar, etc.), edificats a una distància raonable els uns dels altres a fi de permetre optimitzar hidràulicament els mínims desnivells que podien obtenir-se en el traçat del canal; ja a l'interior del recinte de les muralles, prop del Portal Nou hi havia les anomenades basses de Sant Pere, que actuaven com a dipòsit regulador dels cabdals del rec, i en sentit descendent hi havia situades les instal·lacions dels tintorers, dels paraires, les adoberies dels blanquers i guanteres, i els obradors dels fabricants de cordes de viola.²²

19. IGNOTUS (GABRIEL CASTELLÀ I RAICH), «El molí de l'Abadia», *Boletín de la Agrupación Fotográfica de Igualada*, 1a. època, núm. 6 (Igualada, octubre de 1932). JOSEP M. TORRAS I RIBÉ, *Igualada, una historia en imatges*, Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1982, p. 226-228. Íd., «La indústria dels blanquers a Igualada. Dels inicis fins a finals del segle passat», *Anoia*, núm. 121 (Igualada, 7 desembre 1984), plec III. Íd., «El rec. De paisatge urbà a fenomen urbanístic», *Presència*, núm. 1.083 (Girona, 1992), p. 24-25. MAGÍ PUIG I GUBERN, «El rec», *Patrimoni Cultural*, núm. 7 (Igualada, Ajuntament d'Igualada, 1984), s. p.

20. GENÍS, *El ram de la pell*, p. 65. PLADEVALL, *Una familia de mercaderes de pieles*, p. 37-38. EDUARD JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona, Edicions Curial, 1976, p. 81, 436-438 i mapa p. 437. JOAQUIM ALBAREDA I SALVADÓ, *La industria del curtido en Vic en el marco de la sociedad contemporánea osonense (1746-1939)*, Vic, Colomer Munmany, 1992, I, p. 44-46.

21. FRANCESC CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona, a Geografia General de Catalunya*, Barcelona, Establiment Editorial d'Albert Martín, s. a., p. 315 i 399. Íd., «Idea del avenç urbà de Catalunya al segle XIV», *III congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, I-B (València, 1923), p. 209. PIERRE VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1964-1968, I, p. 372-373. GASPAR FELIU, «L'evolució de les ciutats catalanes a l'alta edat mitjana», *Quaderns d'Història Econòmica de Catalunya*, XX (Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1979), p. 26-28. ALBERT GARCIA I ESPUCHE; MANUEL GUÀRDIA I BASSOLS, *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, Edicions de la Magrana, 1986, mapes núm. 6 a 9. ALBERT GARCIA I ESPUCHE, *Barcelona a principis del segle XVIII. La Ciutadella i els canvis de l'estructura urbana*, tesi doctoral, Barcelona, Escola Tècnica Superior d'Arquitectura, 1987, I, p. 66.

22. BC, *Fons de la Junta de Comerç*. Ms. 143 bis. JAUME CARESMAR, *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria...*, p. 608. JOAN F. CABESTANY I FORT, «L'urbanisme català a la baixa edat mitjana», *Quaderns d'Història Econòmica de Catalunya*, XX (Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1979), p. 35-37, mapa. JAUME CARRERA PUJAL, *La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, Editorial Bosch, 1951, I, p. 321. VILAR, *Catalunya*, I, p. 372-373; III, p. 285-286. GARCIA I ESPUCHE; GUÀRDIA I BASSOLS, *Espai i societat*, p. 27-28. Íd., «Canvis i permanències de l'herència espacial medieval: de la ciutat de la Ribera a la ciutat de la Rambla», *II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, II (Barcelona, Institut

LA IMPLANTACIÓ DELS BLANQUERS I ASSAONADORS DE BARCELONA EN EL BARRI DE RIBERA

En aquest àmbit d'especialització industrial del barri de Ribera, els oficis de blanquer i assaonador havien tendit a implantar-se en zones contigües, però que, a la llarga, esdevingueren perfectament diferenciades. Originàriament, en el segle XII, els assaonadors concentraven les seves instal·lacions en el carrer «de les soles», també conegut com d'en Boquer, que tenia en el subsòl el rec o torrent del Merdançar, al qual devien abocar-se les aigües brutes i les deixalles de l'ofici.²³ En els segles posteriors, quan va produir-se el desviament del torrent del Merdançar en direcció cap al rec comtal, les instal·lacions dels assaonadors van tendir a desplaçar-se en aquella direcció, i van acabar ocupant l'entorn de l'actual carrer dels Assaonadors, topònim inequívoc de la localització de l'ofici, els obradors del qual, però, desbordaven el seu marc físic i eixamplaven la seva àrea d'influència pels actuals carrers de Montcada, de la Princesa, de Corders, de Sant Cugat, de Colomines, de Boquer, i les placetes de la Llana, de Marcús i de Santa Caterina. En aquesta zona, segons les dades del fogatge de l'any 1516, els assaonadors sumaven 72 focs o caps de família, que representaven un 31% del total dels veïns de l'àrea, la qual mostrava un grau molt elevat d'especialització de l'ofici, fins a concentrar el 83% de tots els obradors existents a Barcelona.²⁴ La casa gremial dels assaonadors estava situada, segons la documentació del segle XVIII,

·delante de la capilla de Marcús, y esquina dicha dels Assaonadors, en donde por semejantes y otros negocios de la citada cofradía se acostumbra convocar·

A la façana de l'edifici que feia xamfrà entre els carrers de Montcada i d'Assaonadors hi hagué instal·lada des de l'any 1628 una escultura de Sant Joan Evangelista, patró de la confraria, amb l'escut heràldic i els símbols de l'ofici.²⁵

Els blanquers, per la seva banda, si bé originàriament sembla que havien compartit l'àrea de treball amb els assaonadors a la zona de la Vilanova del Mercadal, a la riba del torrent del Merdançar, a partir del segle XIII les seves adoberies començaren a desplaçar-se cap a l'entorn del rec Comtal, a causa segurament de la major necessitat d'aigua que requerien les operacions de l'ofici.²⁶ Com a indicador fonamental d'aquest desplaçament de les instal·lacions dels blanquers caldria a ludir a l'existència en aquesta zona del carrer anomenat de la Blanqueria, topònim

Municipal d'Història, 1990), p. 14. Gemma GARCÍA FUERTES, «La accesibilidad al agua en la ciudad de Barcelona», *II Congrés d'Història del Pla de Barcelona* (Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989), I, p. 392-394.

23. PAU VILA i DINARÉS, *Aspectes geogràfics de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia*, Barcelona, Edicions Curial, 1978, p. 337. CARRERAS i CANDI, *Idea de l'avenç urbà*, p. 209.

24. GARCÍA i ESPUCHE; GUÀRDIA i BASSOLS, *Espai i societat*, p. 27 i figura 25. GARCÍA i ESPUCHE, *Barcelona a principis del segle XVIII*, I, p. 230, II, p. 769-770 i 865-867.

25. Descripcions de les dependències gremials en AHCB, *Fons Gremial*, lligall 35-62, plec de privilegis, f. 1, 26 de novembre de 1580. ACA, *Ri. Aud. diversorum*, reg. 870, f. 236v. 28 de febrer de 1772. Sobre la delimitació de la geografia de l'ofici, cf. CARRERAS i CANDI, *La ciutat de Barcelona*. ANTONI CAPMANY Y DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Barcelona, Càmera Oficial de Comercio y Navegación, 1961, I, p. 492. JOSÉ M. SANS FERRAN, *Barcelona a través del gremio de zurraadores. Contrapunto histórico*, Vic, Colomer Munmany, 1966, p. 26. JUAN AINAUD; JOSÉ GUDIOL; FEDERICO PABLO VERRÍE, *Catálogo monumental de España. La ciudad de Barcelona*, Madrid, CSIC, 1947, I, p. 316.

26. CARRERAS Y CANDI, *La ciutat de Barcelona*, p. 363. VILA, *Aspectes geogràfics*, p. 337.

Mapa de les àrees d'implantació dels oficis de blanquer i assaonador de Barcelona, en el barri de Ribera.

inequívoc de la seva especialització industrial, però que paradoxalment des del segle XVI presenta una presència molt escassa d'obraders de l'ofici, mentre que tots els testimonis de l'època mostren la major concentració de les adoberies encavalcades materialment sobre el curs del rec Comtal. A partir de la documentació del segle XVIII sabem que «las oficinas [de los curtidores] se hallavan todas a la izquierda de la asequia»,²⁷ i segons les dades del fogatge de 1516 els blanquers sumaven el 47% dels focs d'aquesta àrea, en la qual concentraven el 78% del total de les seves instal·lacions.²⁸

Al marge de les adoberies pròpiament dites, aquesta zona de l'entorn del rec Comtal s'havia configurat al llarg dels segles com el nucli principal de les instal·lacions relacionades amb l'ofici de blanquer. La casa gremial estava situada prop del Portal Nou de la muralla, on existien també les anomenades basses de Sant Pere; l'església i el convent de Sant Agustí Vell era la seu de la confraria dels blanquers, i contenia la capella i el seu magnífic retaule gòtic, fet l'any 1453 pel retaulista Macià Bonafé i el pintor Jaume Huguet, actualment conservat al Museu d'Art de Catalunya;²⁹ en el mateix entorn del rec hi havia instal·lat el magatzem dels productes tàncics utilitzats per adobar els cuiros, especialment el roldor, substància que arribà a donar nom a un dels carrers de la zona i, finalment, en el tram on el rec desembocava ja al mar, hi havia instal·lat l'escorxador municipal, que esdevingué el principal proveïdor de les primeres matèries utilitzades pels blanquers.³⁰

La captació de les aigües del rec Comtal per part dels blanquers es realitzava per mitjà de galledes o de canonades que permetien introduir l'aigua del rec Comtal directament en els clots i calciners de les adoberies, construïdes al costat mateix del seu curs, i en alguns casos fins i tot al seu damunt. Existien, però, també, treballs fets directament a l'exterior dels obradors, fonamentalment les operacions denominades de «ribera», que consistien en la neteja dels cuiros directament a l'aigua del rec, abans i després del pelat i l'escarnat de les pells. Aquestes operacions es feien des de la vora, o per mitjà de palanques o pilastres situades sobre el curs del rec. Francisco de Zamora descrivia l'any 1787 que «los gremios de curtidores y zurradores, [y] los tintoreros tienen 23 palancas, en que trabajan igualmente los pelayres».³¹

El sistema d'utilització de les aigües es realitzava per mitjà de fórmules contractuals diverses negociades amb el Reial Patrimoni, especialment per mitjà del «establecimiento en emphyteusis para poner una palanca en la acequia Condal [...] para la limpieza y purificación de pieles», en els quals s'especificaven exactament les zones on es farien les operacions, a fi que «puedan limpiar

27. AHCB, *Político Representaciones, 1714-1718*, f. 536v - 537, 5 d'agost de 1718.

28. GARCIA I ESPUCHE; GUÀRDIA I BASSOLS, *Espai i societat*, GARCIA I ESPUCHE, *Barcelona a principis del segle XVIII*, I, p. 93 i 230; II, p. 865-866 i fig. 177-178. Mapa reproduït de TORRAS I RIBÉ, *Curtidores y tenerías*, p. 126.

29. Ramon GEMIS BAYÉS, «Jaime I y los curtidores de la Corona de Aragón», *Boletín de la Asociación Química Española de la Industria del Cuero*, núm. 62 (Barcelona, 1958), p. 69. Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, Barcelona, Edicions Curial, 1973-1975, II, p. 20 i 373; III, p. 158-167 i 179. TINTÓ, *Els gremis*, p. 41-42.

30. Maria Teresa VINYOLÉS I VIDAL, «Els sons, els colors i les olors de Barcelona pels volts del 1400», *II Congrés d'Història Urbana del Pla de Barcelona*, I (Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989), p. 141. Carme BATLLE I GALLART, *L'expansió baixmedieval. Segles XIII-XV*, a: Pierre VILAR, *Història de Catalunya*, III (Barcelona, Edicions 62, 1988), p. 407 i 409.

31. ACA, *Rl. Aud. Consultas*, reg. 813, f. 384v-385, 26 d'octubre de 1773. ZAMORA, *Diario*, p. 404.

las pieles y cueros de sus fábricas en la [...] abertura que ay en la plaza nombrada de Sn. Agustín», i també en altres llocs, com a la placeta de la Blanqueria o en el paratge denominat «el molí de la sal».³²

BLANQUERS I ASSAONADORS, UNA CONCURRÈNCIA INDUSTRIAL SECULAR

Dintre dels oficis de la pell, probablement les operacions que plantejaven uns trets de major confusió i encavalcament entre elles eren les tasques de l'adobat pròpiament dit, realitzades pels blanquers, i les de l'acabat del producte, executades pels assaonadors. En realitat, a moltes poblacions de Catalunya, tant a l'època medieval com en els segles moderns, blanquers i assaonadors compartien en molts casos unes mateixes instal·lacions —les adoberies— i utilitatge industrial, i fins i tot la denominació i el patronatge gremial, com per exemple a Cervera, Figueres, Girona, Granollers, Igualada, etc.³³

Si atenem les operacions concretes de cada ofici, les ordenances gremials de moltes poblacions ens descriuen amb detall les tasques que havien de realitzar inexcusablement. En el *Llibre de la Cadena* de Reus, per exemple, s'especificaven l'any 1492 les exigències de qualitat requerides en el treball de blanquer:

«Que qualcevol blanquer que tenga càrec de adobar cuyram, així amo com mosso o jove qualcevol que tingue càrec de blanqueria, que primerament aie guardar que no don massa cals al cuyram, ans ne haie a donar menys que massa. E així mateix haie a dar bon compliment de alum e de raudor, axí en tina com en lo nauc, e de tot quant l'ofici riquer».³⁴

I aquestes prescripcions les podem completar amb el contingut de diversos contractes d'adobatge signats a Vic l'any 1524, segons els quals els blanquers contractants

«betran e spedaran, enledaran, barairan y après [...] pelaran y trieran lo mitjà, lo floret sobre floret, y après aquells metran en calç, y ab rendor adobaran, y totes coses faran qui y sien necessàries bé e degudament fins aquell sia adobat».³⁵

És a dir, per fer més comprensible l'enrevessada prosa del document, les operacions descrites com «betran e spedaran» consistien en la neteja de les pells de llana de totes les brutícies que portessin, per mitjà del ventejat i picat enèrgic; el terme «enledaran» volia significar la untura de la pell amb pasta de calç per la banda de la carn, a fi de permetre afliurar l'adherència del pèl a la pell; després «barairan», és a dir, s'havien de «banyar» o netejar les pells en aigua corrent, a fi d'eliminar els residus de la calç de l'operació anterior; el pelat es realitzava amb el ferro de pelar, anomenat «florete», i acte seguit es procedia a la tasca d'adobar les pells pròpiament dita, amb la substància tànica anomenada «roldor», que en el document és descrita com a «rendor». En

32. ACA, *Rl. Aud. Expedientes*, reg. 918, f. 683v, 9 de setembre de 1771. *Ibidem*, *Diversorum*, reg. 891, f. 41, 9 d'octubre de 1774. GARCÍA FUERTES, *La accesibilidad al agua*, I, p. 403.

33. TORRAS I RIBÉ, *Curtidores y tenerías*, p. 312-318.

34. Transcrit per GENIS, *El ram de la pell*, p. 121-122 i 310.

35. Transcrit per Josep M. GUIX SUGRANYES, *El «Llibre de la Cadena» de Reus*, Asociación de Estudios Reusenses, 1963, II, p. 33-34.

termes de procés industrial, doncs, en rigor els blanquers no elaboraven pròpiament cap producte comercialitzable, sinó que transformaven una primera matèria —el cuiro— fins a deixar-la adobada i disponible per ésser utilitzada per la resta d'oficis de la pell.³⁶

Arribat aquest punt —i no pas abans— era quan els assaonadors començaven el seu treball, consistent en la untura dels cuiros adobats en blanc amb sèu o sagí de porc (d'on provenia precisament el nom d'assaonador), a fi de donar suavitat i morbidesa a les pells, per fer-les aptes per a la fabricació de qualsevol dels productes finals que es podien comprar al mercat: sabates, cinyells, corretges, bosses, guants, etc.³⁷ Les tasques de l'ofici d'assaonador són més difícils de delimitar per mitjà de les ordenances gremials, ja que en la majoria dels casos solament es prescriu l'ús de sagí o sèu d'una determinada qualitat, com a Reus l'any 1492:

«sobre lo ofici del aseunar [...] se aie assaunar ab segí soliu, e [...] que qualcevol aseunador que volrà aseunar [...] no gos metre sinó sagí soliu als cordovans».³⁸

A Barcelona, en les ordenances de l'any 1560, s'insistia pràcticament en els mateixos termes:

«Que tot assahonador degue ben assahonar tot cuiram que en son poder vingue, vulles que sie seu propi o de altres persones, [...] e degue ésser assahunat e pensat ab compliment de bon sagí de porch».³⁹

Per adonar-nos de la permanència dels trets bàsics de l'ofici, encara en les ordenances del començament del segle XIX les operacions dels assaonadors són descrites en termes pràcticament idèntics:

«Que sea privativa del citado gremio de Zurradores toda operación de pieles y cueros luego después de haber salido éstos de la tina vulgo nao, y de haberlos dexado como vulgarmente se dice en panna o en crosta y enjutos el curtidor. Que sea propio, y particular y privativo de dicho gremio de zurradores el dar aceite o grasa a las pieles, como y también toda especie de colores, y rasparlas».⁴⁰

Els trets de complementarietat, però també de concurrència inevitable entre els oficis de blanquer i assaonador, eren expressats també d'una manera absolutament diàfana per la documentació oficial. En un conflicte suscitat entre els oficis de la pell de Vic, la Reial Audiència dictaminava l'any 1793

«que a cada uno de dichos officios corresponde el adobo de las piezas, del desuello hasta la entera y perfecta conclusión de su maniobra, correspondiendo a los curtidores toda la maniobra de tenería, y a los zurradores el tinte y lustre de aquellas».

I la Junta de Comerç expressava aproximadament el mateix concepte en una consulta sobre el treball respecte dels oficis de la pell redactada al començament del segle XIX, com a

36. SANS FERRAN, *Barcelona a través del gremio de zurradores*, p. 22.

37. GEMIS, *El ram de la pell*, p. 53. JOSEP M. TORRAS I RIBÉ «La curtición de pieles en Catalunya. Origen y organización del oficio», *Gremi de pelleters de Catalunya. Butlletí informatiu*, núm. 34 (Barcelona, 1987), p. 20.

38. GUX, *El Llibre de la Cadena*, II, p. 33-34.

39. AHCB, *Almotacenia*, L. 72, f. 167-173v.

40. AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 3, plec 9, ordenances impreses, aprovades el 22 de desembre de 1802, articles XXI i XXIII. Sobre la representació gràfica de les tasques específiques de l'ofici d'assaonador, Cf. TORRAS I RIBÉ, *L'Ofici d'adobar pells*, il·lustració de la pàgina 25.

conseqüència d'un plet suscitat entre blanquers i assaonadors d'Olot i Banyoles, que es disputaven la realització en exclusiva de les diverses operacions dels respectius oficis:

«En todo el Principado ya de tiempos antiquísimos un mismo sugeto ha resumido los dos officios de curtidor y zurrador, [...] en que los curtidores dan a las pieles todas las preparaciones que necesitan, acabándolas después los zurradores con aceyte de pescado, grasa o sebo, y dándoles los colores que les gustan».⁴¹

CONTROVÈRSIA GREMIAL I CONFLICTE D'INTERESSOS

L'encavalcament entre els diversos oficis de la pell, resolta com hem vist d'una manera desigual segons les diverses poblacions, fos mantenint gremis separats per a cada operació, fos per mitjà del treball conjunt a l'interior d'una mateixa corporació, mostra a la pràctica una evident subordinació econòmica d'uns gremis respecte els altres, i molt especialment dels blanquers respecte els assaonadors, que aflorà en termes d'una gran competència i conflictivitat a partir de l'expansiva conjuntura que caracteritzà el segle XVIII català.⁴² En el cas de Vic, aquest encavalcament i conflicte d'interessos entre les operacions dels blanquer i assaonador era posada de manifest en un plet sorgit entre els dos oficis al final de segle:

«Como estos officios tienen un mismo objeto y una misma aplicación [...] aquella mutua dependencia entre empezar y concluir los curtidos causa frecuentísima suspeción de las recibrogas [sic] maniobras [...] en perjuicio de sus intereses y de la pública utilidad, por que el curtidor necesita del zurrador para que le concluya sus curtidos, y el zurrador mano sobre mano si no se le presentan curtidos para el lustre y perfección».⁴³

Fou, però, a Barcelona on la competència entre blanquers i assaonadors esdevingué més descarnada. La primera escaramussa del conflicte es produí a mitjan segle, a partir d'una protesta dels gremis de sabaters, sellers i guarnimenters contra la mala qualitat de la sola i altres articles de pell que els venien:

«los gremios de zurradores y curtidores de esta ciudad faltaban al cumplimiento de sus respectivos officios en la limpieza y buena disposición que deven tener los cueros de buey, en grave perjuicio del interés público, falsificando aquellos en sus operatorios [puesto que] los cueros de buey antes de venderse para el servicio público deven limpiarse y trabaxarse de modo y forma que sean enjutos y limpios de todo género de huessos, de piel, uñas, carnasses y de la immundicia del rendor, con las demás advertencias que previenen las citadas ordinaciones».⁴⁴

Les queixes contra la manca de neteja dels cuiros adobats fou aprofitada pels blanquers per posar en evidència la negligència dels assaonadors en les seves operacions privatives de donar els tocs finals al producte, i atenant aquesta avinentesa, començaren a incorporar al seu treball

41. ACA, *Rl. Aud. diversorum*, reg. 1183, f. 290, 5 de setembre de 1793. AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 18, plec 2, 19 de juny de 1819.

42. Pierre VILAR, «La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí», *Recerques*, núm. 3 (Barcelona, 1974), p. 7-22. Íd., «Les transformacions del segle XVIII», a: Joaquim NADAL i Philippe WOLFF (dir.), *Història de Catalunya*, Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 1983, p. 385-420.

43. ACA, *Rl. Aud. Diversorum*, reg. 1183, f. 290, 5 de setembre de 1793.

44. ACA, *Rl. Aud. Papeles de S.E.*, lligall 11, s.d., 9 d'octubre de 1723. AHCB, *Fons Gremial*, 35/17, f. 45, 30 de març de 1724.

no solament la neteja final de les pells adobades, sinó altres operacions específiques atribuïdes per les ordenances gremials en exclusiva als assaonadors:

«[los zurradores] se quejan de la novedad que dizen han introducido los curtidores de limpiar por sí mismos y a su arbitrio los cueros de buey, haciendo con esto la operación que corresponde y es propia del oficio de zurrador, de lo que se sigue [...] perjuizio al público, por no tener dichos cueros la limpieza correspondiente, y graves daños a los individuos zurradores, por privarles de hacer en dichos cueros la operación que corresponde a su oficio».⁴⁵

De totes maneres, aquest va ésser solament l'inici d'una política deliberada per part del gremi de blanquers d'ampliar les seves operacions, i al·legant negligències en l'assaonat i en la manipulació final dels cuirs adobats, poder procedir per ells mateixos a donar l'acabat final als productes:

«El gremio de curtidores de esa ciudad expresa [...] que en ella hay otro de zurradores, que por sus ordenanzas tiene facultad privativa para executar la última operación en los cueros que curten y adovan los individuos del gremio de curtidores, por cuio motivo se halla las fábricas de estos en la mayor decadencia. Que los zurradores no tienen práctica y conocimiento en el modo de curtir, y por consecuencia hechan a perder las pieles, porque sólo hazen rascar y teñir los cueros que preparan los curtidores, sin entender su maniobra y las calidades que deben tener las pieles para que estén bien curtidas».⁴⁶

En realitat, però, l'ofensiva dels blanquers, sota aquesta aparença d'ambigüïtat, era molt més ambiciosa i calculada, ja que en atendre a l'acabat del producte, pretenien poder accedir directament al mercat de consum, sense haver de passar pel control dels acabats que exercia inflexiblement el gremi d'assaonadors, i que mantenia aquests en una situació privilegiada i de gairebé monopoli respecte a la comercialització final dels productes acabats:

«[los zurradores] tienen la facultad privativa para executar la última operación en los cueros que curten y adovan los individuos del gremio de curtidores, por cuio motivo se hallan las fábricas de éstos en la mayor decadencia. [...] Que este perjuicio priva a los curtidores de dedicarse a hazer los llamados marroquines, vedeles, y otros que vienen de Francia e Inglaterra, para cuio curtido hay en ese Principado abundancia de corteza de ensina y de una yerva silvestre llamada Roldó».⁴⁷

I per fonamentar i fer més versemblant la seva reclamació, apel·laven els blanquers a la pràctica industrial vigent a la resta de Catalunya:

«Ya en Gerona, Olot e Igualada y en todos los demás pueblos de Cataluña en donde se adoban pieles (a excepción de Barcelona y Vique), el curtidor empieza la obra y la acaba».⁴⁸

El conflicte entre blanquers i assaonadors, suscitat en termes de clar obstructionisme industrial per part d'aquests darrers, fou dirimit finalment l'any 1769 per la Junta de Comerç, que dictaminà en favor de les pretensions del gremi de blanquers, permetent-los accedir sense impediments a les operacions d'acabat del producte, sense haver-se de subordinar a les exigències de treball exclusiu defensades pels assaonadors:

45. ACA, *Rl. Aud. Expedientes*, reg. 240, f. 119v, 24 de maig de 1746.

46. AHCB, *Fons Gremial*, 35-62, s.d. 23 de gener de 1769.

47. AHCB, *Fons Gremial*, 35-62, s.d. 23 de gener de 1769. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Editorial Bosch, 1946, IV, p. 195.

48. GEMIS, *El ram de la pell*, p. 181-182.

«Ha acordado la Junta General [de Comercio] conceder por ahora a el gremio de curtidores de esa ciudad que puedan dar todas las operaciones y lavores a los cueros y pieles que curtan y adoven hasta su total perfección, rascado y teñido, sin que se le impida de modo alguno por el gremio de zurradores, no obstante la privativa que parece tiene».⁴⁹

En realitat, el dictamen de la Junta de Comerç no es deturava, però, en la concessió als blanquers perquè poguessin executar totes les tasques de l'adobat, fins i tot les de l'acabat del producte, que havien estat reservades fins aquell moment als assaonadors, sinó que partint d'una òptica d'absoluta coherència industrial, la seva decisió era molt més ambiciosa i lesiva per als interessos dels assaonadors, ja que arribaven a la conclusió que l'única mesura que podia resultar eficaç en termes productius i equitativa tant per als blanquers com per als assaonadors, era promoure la unificació dels dos oficis en un sol gremi:

«en adelante se establezca una regla fija, con utilidad de uno y otro gremio, [...] que recogiendo las ordenanzas de estos dos gremios, forme de ambas un cuerpo con separación de clases y obligaciones de cada oficio, uniéndolos en quanto sea possible y conducente a evitar discordias».⁵⁰

La notícia sobre aquest dictamen de la Junta de Comerç favorable al gremi de blanquers de Barcelona es difongué arreu del Principat i donà peu a reivindicacions de característiques semblants a d'altres poblacions, especialment a Vic, l'altre gran centre blanquer de Catalunya on encara es mantenia l'exclusivisme dels assaonadors en l'acabat de les pells adobades:

«Proposa Domingo Saborit que per quant ha arribat a sa notícia que lo comú de la confraria de blanquers de Barcelona y de otras parts havien lograt reial gratia de poder acabar de adobar y assahonar tots els cuiros, així de pel com de llana que ells manipulen, fins a tenir aquells perfectament compostos y a punt de poderlos vendrer als sabaters i a otras personas. Y essent lo predit benefici comú dels individus de la present ciutat y del present gremi, per so fa present perquè si és de bon agrado lo corresponent recurs per lo fi de lograr semblant gràtia».⁵¹

El que es pot advertir tant per mitjà de la documentació gremial com del contingut de les al·legacions i plets incoats davant de la Reial Audiència, és que la decisió de la Junta de Comerç de suprimir els privilegis gremials dels assaonadors i proposar la seva unificació amb els blanquers, féu aflorar un debat intens sobre les competències de cada ofici respecte al procés de fabricació, en el qual fins aquell moment els assaonadors gaudien clarament d'una avantajosa posició intermediària, que els permetia, d'una banda, controlar el treball dels blanquers, als quals podien extorsionar regatejant-los el preu sota l'amenaça de comprar en altres llocs els productes adobats, i de l'altra, els permetia especular amb el preu final del producte que els assaonadors venien en exclusiva a sabaters, sellers, guarnimenters, etc.

En una enquesta posterior sobre aquest tema, feta per encàrrec de la Junta de Comerç de Barcelona entre diversos professionals del sector, per poder dirimir amb justícia i coneixement de causa sobre els plets suscitats, els termes d'aquest descarnat conflicte d'interessos, bé que

49. AHCB, *Fons Gremial*, 35-62, s.d., 23 de gener de 1769.

50. AHCB, *Fons Gremial*, 35-62, s.d., 23 de gener de 1769. Àngel RUIZ I PABLO, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758 a 1847)*, Barcelona, Càmera de Comercio y Navegación, 1919, p. 112. CARRERA PUJAL, *Historia política*, IV, p. 195-196.

51. GENÍS, *El ram de la pell*, p. 224.

dissimulat sota la defensa de prerrogatives gremials, apareix en tots els testimonis recollits. Els prohoms del gremi de sabaters declaraven que

«están sufriendo y sufren considerables perjuicios de parte de algunos zurradores, que [...] exercen un conocido y reprehensible monopolio en las suelas y otros cueros que se emplean en los zapatos, aumentando a su antojo por este medio reprovado los valores de dichos géneros, y arruinando a muchos zapateros que no pueden trabajar por falta de materiales, o que por el excesivo precio de ellos pierden en lo que trabajan, o no pueden sacar el jornal correspondiente a su trabajo. En efecto, algunos individuos del gremio de zurradores, prefiriendo el oficio de revendedores y monopolistas, compran no sólo las suelas y otros curtidos que se introducen en esta capital, sino también los que en ellas se fabrican, sucediendo no pocas veces que [...] estando apoderados de dichos géneros un corto número de sugetos coligados y mancomunados, se constituyen árbitros del precio, bejan y atropellan a los pobres zapateros, y exercitan cierta especie de despotismo verdaderamente perjudicial e intolerable».⁵²

El testimoni de Lluís Llaró i Viñas, mestre seller i guarnimenter, coincidia en la seva declaració jurada feta davant de la Junta de Comerç, aproximadament en les mateixes crítiques a les desorbitades atribucions i a la situació de pràctic monopoli del mercat de primeres matèries que exercien els assaonadors de Barcelona:

«teniendo los zurradores como tienen la marca de los cueros curtidos y zurrados, y estando por razón de su oficio sabedores de la escasez o abundancia de tales géneros, siendo como son los primeros a cuya noticia llega la entrada de aquéllos, con la mayor facilidad compran todos los que quieren a la mayor ventaja y preferencia, que ninguno de los dueños se atreve a disputarla, para evitar disputas en la habilitación de dichos cueros. [...] Los zurradores resulta que se hazen revendedores, porque compran a la maior ventaja y preferencia, como dexa explicado, y pueden beneficiarlos mejor que ningún otro».⁵³

Per la seva banda, Felip Clos, seller i guarnimenter de Barcelona, expressava a grans trets en les seves respostes les mateixes raons que en els testimonis anteriors:

«Sobre este apartado puede declarar ser cierto que hay algunos zurradores en esta ciudad que compran la maior parte de las suelas y otros curtidos que vienen a esta ciudad, revendiéndolos por maior y menor a los zapateros y demás gremios que lo gastan, y lo sabe por haverlo visto y experimentado respectivamente por razón de su oficio, y ser público [...]. El declarante no duda y ahun cree que el tener los zurradores la marca y habilitación de los cueros curtidos y otras pieles les proporciona mayor ventaja en las compras, primero que los demás».⁵⁴

EL LLARG I ACCIDENTAT PROCÉS D'UNIFICACIÓ ENTRE ELS OFICIS DE BLANQUER I D'ASSAONADOR DE BARCELONA

El contingut d'aquests testimonis posaria clarament de manifest que al marge de la problemàtica legal entorn del compliment de les ordenances d'un o altre gremi, en la disputa entre blanquers i assaonadors sobre el control de les operacions de l'acabat del producte s'estava

52. AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 17, plèc 4, f. 2v-3.

53. *Ibidem*, f. 9v-10.

54. *Ibidem*, f. 12v-13.

debatent la fi del virtual monopoli que havien exercit tradicionalment els assaonadors en el proveïment de primeres matèries, per la qual cosa el conflicte involucrà també a molts altres oficis de la pell, com sabaters, guanters, sellers, guarnimenters, etc.⁵⁵

De totes maneres, i malgrat aquesta evidència que el problema debatut era sobre el control del mercat, els assaonadors organitzaren la seva defensa corporativa estrictament en termes de compliment de les ordenances gremials, i fou des d'aquesta perspectiva que impugnaren davant de la Reial Audiència l'acord de la Junta de Comerç de l'any 1769 que unificava en un sol gremi els blanquers i assaonadors:

«Por el antiguo magistrado de esta capital se establecieron en siglos pasados dos distintos gremios de curtidores y zurradores para las operaciones y manufacturas de cueros y pieles, a fin de que saliesen más perfectos los artificios. Sin embargo, procuraron los curtidores mezclarse en las operaciones de zurradores, para cuyo efecto acudieron a la Junta General de Comercio aparentando el aumento de él, y sin ser oídos los suplicantes consiguieron que se diese comisión a la Junta Particular de esta ciudad para la unión de los dos gremios».

I la resolució de la Reial Audiència, elaborada des d'una perspectiva estrictament jurídica, i no pas econòmica — com no podia ésser d'altra manera atenent els privilegis i ordenances en vigor —, dirimí el plet a favor dels assaonadors, i anul·là la decisió anterior de la Junta de Comerç:

«Tiene por fundada la Audiencia la solicitud del gremio de zurradores, en cuya consecuencia podrá V. Exª. servirse de pasar un oficio al Intendente a fin de que por la Junta Particular de Comercio de esta ciudad se suspenda la ejecución de lo mandado por la general».⁵⁶

En realitat, malgrat aquest pronunciament favorable als assaonadors per part de la Reial Audiència, les expectatives econòmiques generals de l'època anaven decididament en contra de les seves pretensions de mantenir el monopoli de l'acabat dels productes de la pell al·legant privilegis gremials, i el mateix Campomanes qüestionava en el seu *Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento*, publicat l'any 1775, aquesta fragmentació artificial de les operacions dels oficis emparant-se en ordenances i privilegis gremials.⁵⁷ D'altra banda, en aquesta època del final del segle XVIII la problemàtica dels oficis de la pell no provenia solament de la conflictivitat suscitada entre blanquers, sabaters i assaonadors per obtenir una posició privilegiada en la comercialització dels cuirs adobats, sinó que en el cas dels assaonadors començaren a existir també signes d'intrusisme en les tasques de l'ofici per part d'altres professionals, que introduïren el recurs d'instal·lar els seus obradors a la vila d'Horta, població relativament allunyada de Barcelona, a la qual no fou agregada legalment fins l'any 1904,⁵⁸ a fi de poder burlar impunement les prescripcions de les seves ordenances gremials, tal com es dedueix d'un plet incoat davant la Reial Audiència l'any 1783:

«Los prohombres del gremio de zurradores [...] exponen que Joseph Albareda, aludero, ha establecido en el lugar de Horta [...] una fábrica de diferentes artefactos de pieles muy distintos

55. JOSÉ M. SANS FERRAN, *Barcelona a través del gremio de zurradores*, p. 22.

56. ACA, *Rl. Aud. Expedientes*, reg. 916, f. 310v-311v, 28 d'abril de 1769. *Ibidem*, *Consultas*, reg. 809, f. 195v-196v, 18 de maig de 1769.

57. RODRÍGUEZ CAMPOMANES, *Discurso*, p. 241.

58. CARRERAS Y CANDI, *La ciudad de Barcelona*, p. 399-400.

de su officio, y que [...] serían privativos del gremio de los suplicantes [...]. La tenería que tiene establecida en el lugar de Horta [...] es sólo a fin de burlar las providencias de V.E. y con su prepotencia querer enredar el gremio». ⁵⁹

I en els anys posteriors, el gremi d'assaonadors hagué de combatre també enèrgicament l'intrusisme d'altres professionals de la pell, que havien obtingut el títol de «zurrador y colorista de pieles» atorgat pel gremi d'assaonadors de Madrid, i que pretenien establir-se a Barcelona. Per exemple, Francesc Ricart al·legava

«quedar ya examinado por los vehedores y examinadores del gremio de zurradores y colorista de pieles de la villa y corte de Madrid, [y demanda] no se impida al suplicante el uso y exercicio de zurrador y colorista de pieles, y que le incorporen en el gremio de zurradores [de Barcelona]». ⁶⁰

En aquesta època es produïren nous intents per part de la Junta de Comerç de promoure la unificació entre els gremis de blanquers i assaonadors, aquesta vegada, però, partint d'un esforç important d'indagació prèvia sobre les respectives tècniques de fabricació, a fi d'evitar incórrer en posteriors recursos que paralitzessin davant dels tribunals les decisions preses des dels òrgans de decisió econòmica. ⁶¹ Concretament, l'any 1785 la Junta de Comerç ordenà als gremis de blanquers i assaonadors de Barcelona que redactessin uns informes detallats sobre les operacions específiques de cada ofici, per tal de poder regular sense dificultats les característiques de la futura unió gremial. De totes maneres, i a fi d'evitar incórrer en els problemes anteriors, la mateixa Junta de Comerç reclamà de la «Real Junta de Comercio y Moneda» de Madrid la tramesa d'informes sobre les tècniques d'adobar pells que es practicaven a altres llocs de la Península,

«sacadas de lo que la práctica y la observación de las principales fábricas que hay en España de esta clase ha acreditado por mejor y ha fomentado sus adelantamientos». ⁶²

Les gestions per propiciar la unificació dels blanquers i assaonadors en un mateix gremi resultaren a partir d'aquest moment llargues i laborioses, sotmeses a tot tipus de pressions interessades per part dels mestres i prohoms dels dos oficis. L'any 1788 la Junta de Comerç arribà a establir les condicions mínimes indispensables per a la constitució d'un sol gremi a Barcelona, que s'anomenaria «Gremio de Curtidores y Zurradores», amb la creació de mestratges conjunts, l'accés de tots els agremiats a les pells, cuiros i roldor, i fins i tot fou atribuït un ús equitatiu dels clots dels dos gremis i de la resta de l'utilatge, però el projecte fracassà finalment i generà una forta rivalitat posterior entre els dos oficis. Un extens document redactat per la Junta de Comerç, que conté les posicions raonades de les dues parts, ens permet valorar les enormes dificultats, tècniques i personals, que comportava la unificació:

«El objeto de los curtidores es de participar de la privativa de los zurradores, y extender sus facultades a todas las maniobras de zurrar, sin comunicar a aquéllos parte alguna de sus útiles ni recompensarles en modo alguno el grave perjuicio que les causarían con quitarles en gran parte

59. ACA, *Ri. Aud. Expedientes*, reg. 930, f. 401v-402, 6 de setembre de 1783.

60. ACA, *Ri. Aud. Expedientes*, reg. 1216, f. 241, 7 de juliol de 1796.

61. GEMIS, *El ram de la pell*, p. 183-184. SANS FERRAN, *Barcelona a través del gremio de zurradores*, pàgines 73-74.

62. AHCB, *Fons gremial*, 35-62, s.d. BC. *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 52, lligall, 36, plec 6, f. 3-8v, s.a. El text d'aquests informes ha estat transcrit per Josep M. TORRAS I RIBÉ, «El "arte de la curtición de cueros" a Catalunya i Múrcia a finals del segle XVIII», *Miscel·lània Aqualatensis*, núm. 7 (Igualada, CECI, en premsa).

las maniobras que privativamente les corresponden, y por todo aspiran y hacen los mayores esfuerzos para lograr la unión de los dos gremios. Los zurradores, al contrario, se oponen a esta unión, de la qual lexos de prometerse algún útil, pueden temer con mucho fundamento su ruina, pues dependiendo y dimanando en el día las maniobras del zurrar de los curtidores, por consistir en perfeccionar las pieles que aquéllos curten [...], si pudiesen los curtidores perfeccionar las pieles, en virtud de la unión de los dos gremios, lo harían sin dar que trabajar a los zurradores pieza alguna de las que ellos curtieren.⁶³

En canvi, la mateixa operació unificadora entre blanquers i assaonadors culminà amb èxit a Vic, l'any 1793, després de prolíxes negociacions entre els dos gremis:

«Como estos oficios que tienen un mismo objeto y una misma aplicación, en fuerza de la limitación produzcan una mutua dependencia, ha enseñado la experiencia que si la división pudo producir buenos efectos para con los demás oficios, no se ha verificado con los curtidores y zurradores, porque aquella mutua dependencia entre empezar y concluir los curtidos causa frequentísima suspensión de las recíprocas maniobras, y aísla enteramente el comercio entre ambos oficios en perjuicio de sus intereses y de la pública utilidad, porque el curtidor necesita el zurrador para que le concluya sus curtidos y el zurrador mano sobre mano sino se le presentan curtidos. Para precaver este daño que cada día ven progresar los suplicantes, y que les conduce por instantes a la mayor pobreza, han determinado rehuir ante sí la libertad de toda maniobra, desde el principio del curtimiento de las pieles hasta su conclusión y perfección de la maniobra, mediante los capítulos siguientes dirigidos precisamente a la reunión, sin alterar un ápice las ordinaciones con que se han regido ambos oficios».⁶⁴

Per contra, en aquesta mateixa època les relacions entre els gremis de blanquers i assaonadors de Barcelona eren d'un antagonisme descarnat. L'any 1789, per exemple, el gremi d'assaonadors dictava normes severíssimes no solament contra l'intrusisme dels blanquers en les operacions del seu ofici, sinó per evitar acords i avinences personals entre els membres dels dos gremis, ni que fossin d'estricta complementarietat entre les tasques respectives:

«Está prohibido a los zurradores prestar nombre a los curtidores, y hazerse encubridores de lo que executen éstos, con el fin de eludir las providencias de la Real y Suprema Junta de Comercio de estos Reynos, con las que se ha mandado que sean absolutamente separados los dos gremios de curtidores y zurradores, y que sus maestros se attengan y limiten a las maniobras que son de su propio y pribatibo instituto, sin excederse en trabajar las pieles desde la primera hasta la última operación».⁶⁵

I intentant refermar aquestes prohibicions, en les noves ordenances aprovades pels assaonadors l'any 1802 no solament es definien minuciosament les operacions específiques de l'ofici, sinó que en el seu articulat s'arribava a establir, per evitar transgressions i conxorxes entre els agremiats,

63. BC, *Fons de la Junta de comerç*, caixa 52, lligall, 26, plec. 6, f. 9v i 11; lligall 36, plec. 6, f. 9-11 i 6v-17.

64. ACA, *Rl. Aud. Expedientes*, reg. 1213, f. 148v-149v 7 de març de 1793. El text definitiu de la unió, datat el 24 de juliol de 1793, és transcrit per GEMIS, *El ram de la pell*, p. 237 i 353-354.

65. AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 18, plec 2, 21 d'octubre de 1789.

«que ningún maestro zurrador pueda trabajar de su oficio en la misma casa en que tenga establecido su taller algún maestro curtidor, ni éste en la que lo tenga aquél».⁶⁶

Davant d'aquesta radical negativa, a partir de 1806 foren diversos blanquers, individualment, com Josep Costa, Francesc Giralt, Antoni Montaner, Josep Bosch, Josep Matas, Joan Dulcet, Joan Oliver, etc., els que reclamaren ésser admesos en el gremi d'assaonadors, fos al·legant la possessió de mestratges d'altres gremis afins, com els de Madrid, València, etc., fos sotmetent-se a les preceptives proves, peticions que foren rebutjades per la Reial Audiència al·legant els privilegis i ordenances en vigor. I en els anys posteriors els assaonadors també hagueren de fer front a les pretensions dels guanteres i aluders, que els trepitjaven directament el terreny de les seves operacions específiques d'acabat dels productes, ja que pretenien obtenir

«la facultad privativa [...] de fabricar y vender por menor en el territorio de esta ciudad, los guantes, gomas, [y] toda especie de piel adobada con aceyte de pescado en el batán».⁶⁷

Probablement a causa d'aquesta ofensiva generalitzada, que feia perillar no solament la seva integritat gremial, sinó també una part important de la quota de mercat que havien tingut des de sempre, la intransigència dels assaonadors s'anà afeblint progressivament. Un dels darrers al·legats contraris a la unió entre blanquers i assaonadors fou redactat l'any 1820, i assajava una reflexió gairebé filosòfica sobre la divisió del treball entre els diversos oficis, per contrarestar les gestions de confluència industrial que s'estaven emprenent entre representants dels dos gremis:

«el medio de llegar a la perfección es que las operaciones se subdividan, siendo uno de los principios exactos de las ciencias naturales [...] que para la elaboración de una misma materia haya distintos gremios, de los cuales el uno principie la obra, y el otro la concluya, pues no es la materia, sino los ingredientes y la forma los que dan esencia a la manufactura, y así es (por ejemplo) que siendo igual el hierro, no puede el zerragero hacer las obras propias del herrero, ni éste como a tal puede inmiscuirse en las del cuchillero, armero o cañonero».⁶⁸

Aquesta fal·laç argumentació meresqué una rèplica contundent per part dels blanquers, segons els quals el treball fonamental era l'adobat dels cuiros, mentre que l'aportació dels assaonadors era poc menys que irrellevant en termes qualitius dintre del procés de producció, i per això mateix resultava insuportable el monopoli que pretenien mantenir en l'acabat dels productes, i la seva privilegiada posició respecte al mercat de consum:

«A pesar de ser curtir y zurrar un mismo oficio, la primera parte, que es donde reside la habilidad, transforma la piel quitada de la res en una manufactura flexible, durable y de mucho uso a la sociedad, cuya larga y peligrosa operación pide grandes aparatos y costosos materiales, y la segunda llamada zurrar no consiste en otra cosa que en concluir la obra, dándole la grasa y los tintes que se quiere».⁶⁹

66. ACA, *Rl. Aud. Diversorum*, reg. 1203, f. 29-39, 3 de desembre de 1802. SANS FERRAN, *Barcelona a través del gremio de zurradores*, p. 32.

67. ACA, *Rl. aud. Expedientes*, reg. 1226, f. 243v, 277-278v, 294, 298-298v, 342; reg. 1127, f. 47v-48. *Consultas*, reg. 1172, f. 28-28v. BC, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 52, XXXVI, 19, 101.

68. AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 3, plec 9, [1820].

69. Rèplica dels blanquers Josep Payàs i Martí Anglada. AHCB, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 29, plec 3, 24 de febrer de 1826.

Les rèpliques i contra-rèpliques que es produïren en els anys posteriors, no impediren que el procés de convergència industrial entre blanquers i assaonadors s'anés afermant entre els membres dels dos gremis, fins arribar al pacte d'una concòrdia definitiva l'any 1826, que culminà en la constitució d'un gremi unificat, que tenia en compte no solament l'execució de les tasques de cada ofici indistintament pels membres del nou gremi, fos quina fos la seva procedència originària, sinó també la unificació de patrimonis i la utilització comunitària dels respectius edificis corporatius, i també dels clots, calciners i de la resta d'utilatge gremial. La concòrdia d'unificació gremial rebé el dictamen favorable de la Junta de Comerç, i fou autoritzada oficialment el 28 d'abril de 1826,⁷⁰ tot i que sembla que les gestions pràctiques per a la unió definitiva es perllongaren encara durant anys a causa dels plets i recursos interposats per alguns mestres recalcitrants, quan ja tota l'estructura gremial havia esdevingut un pur anacronisme i molts dels blanquers i assaonadors de Barcelona s'havien desentès de la nova corporació, i havien esdevingut simples empresaris del ram de la pell.⁷¹

70. AHCB, *Fons Gremial*, 35-62. Ibídem, *Fons de la Junta de Comerç*, caixa 29, plec. 3. AHPB, Notari Josep Dardé, Manual 1826, f. 157v-160v, 27 d'agost de 1826. SANS FERRAN, *Barcelona a través del gremio de zurrades*, p. 75.

71. Sobre el procés de dissolució de les organitzacions corporatives, vegeu MOLAS, *Los gremios barceloneses*, p. 551-554. Segons SANS FERRAN, Ibídem, p. 36 i 76; la unió dels dos gremis no es feu efectiva fins l'any 1850. Una nòmina exhaustiva dels empresaris de la pell instal·lats a Barcelona l'any 1862, amb la descripció del seu utilatge i nombre d'obrers, en FRANCISCO GIMÉNEZ GUITED, *Guía fabril e industrial de España*, Barcelona, Librería Plus Ultra, 1862, p. 55-58.